

חדוה אייל • רלה מזלי

המרוץ לחימוש בנשק, ובריאות הציבור בישראל

בסרטון שהופץ לאחרונה ברשת נראה השר לביטחון פנים, איתמר בן גביר, קורא בהתרגשות לצד ארגונים עמוסי נשק: "כל מי שזכאי, תגישו בקשה לרישיון נשק ותתחמשו. נשק מציל חיים". הצהרה זו התייחסה לתקנות החדשות לזכאים לרישיון נשק פרטי (2023),¹ שהקלו בדרישות, ובכך הרחיבו משמעותית את מעגל הזכאים להחזיק בו. מאז פרסומן הוגשו מעל 265,000 בקשות חדשות לרישיון נשק פרטי. עד אז היה מספר נושאי הנשק הפרטי ברישיון כ-160,000, והמטרה המוצהרת של המשרד לביטחון פנים היא הרחבת המעגל הזה בעוד כ-400,000 נושאי נשק נוספים.² כך, מספר נושאי הנשק הפרטי עלול לגדול פי 3.5 בתקופה קצרה מאוד.

הימצאות כלי נשק פרטיים במרחב הציבורי בזמן מלחמה יכולה להתקבל כמענה לאיום הממשי על החיים. בהעדר שיח ציבורי ומידע על הסיכונים החברתיים והבריאותיים בטווח הקצר והארוך, לא נתפס החימוש האזרחי כסיכון לאומי וחברתי. לשיטתו של בן גביר, הפצת נשק אף עשויה לסייע במאמץ המלחמתי. יתרה מזאת, עיתות מלחמה, כמו זו הנוכחית, הן כר פורה למימוש רעיונות שלא היו מקובלים בזמנים אחרים.

כדי להבין את המשמעויות של התהליך המואץ לחימוש אזרחי המוני מאז ה-7 באוקטובר ואת השלכותיו, נסקור את מסלולי החימוש: מלבד מסלול הרישיונות החדשים לנשק פרטי,

1 תקנות כלי הירייה (תנאי סף ותבחינים לקבלת רישיון פרטי לכלי ירייה והוראות נוספות), תשפ"ד-2023.

https://www.nevo.co.il/law_html/law00/219582.htm

2 <https://twitter.com/itamarbengvir/status/1713652635973144877>

מתקיים במקביל גם מסלול ארגוני, שבאמצעותו מונפקים רישיונות אזרחיים ארגוניים – לחברות כלכליות, לחברות אבטחה, לעסקים, ליישובים ועוד. המסלול הנוסף מקיף נשק ארוך (רובים), המחולק למתנדבים במאות כיתות כוננות שהוקמו מאז ה־7 באוקטובר, כנגד תעודת לוחם והצהרת בריאות. נשק זה נותר בידי המתנדבים ומאוחסן בבתיהם. רובים נמסרים גם למתנדבים בקבוצות המשמר השכונתי, אולם רק למשך המשמרת. כמו כן, מאז פרוץ המלחמה, עשרות אלפי חיילי מילואים מגיעים הביתה לחופשה עם נשקם. התוצאה היא כמות עצומה של כלי נשק שונים במרחב הציבורי והאישי.

הפצת הנשק המסיבית בקרב אזרחים (יהודים) בישראל, והקמת מגוון כיתות כוננות בערים הן השלב הנוכחי בתהליך ארוך שנים של הפרטת ביטחונם של האזרחים תוך נסיגת המדינה מאחריותה לכך (שדמי, 2012). נרמול נוכחות הנשק בחברה היהודית מתרחש בד בבד עם הזנחת הטיפול בהתחמשות הפלילית בחברה הערבית (מבקר המדינה, 2014), שהשלכותיה הדרמטיות הן מספר חסר תקדים של נפגעים ונרצחים (בטשון, 2023). כך, הקריאה הסלוגנית "נשק מציל חיים", המתחזה למדיניות ביטחונית, מתעלמת ביודעין מההשלכות החברתיות ומן הסיכונים לבריאות הציבור שצפויים ללוות הפצה מסיבית של כלי ירייה במרחב הציבורי והאישי.

מרוץ החימוש האזרחי הנוכחי מאז ה־7 לאוקטובר, הפך כר פורה לתאונות, למקרי אלימות ולשימוש לרעה בנשק – סכסוך שכנים במגדל העמק הוביל לשליפת נשק ולירי;³ פלסטיניי אזורי ישראל שצעד לתומו בשוק הכרמל בתל אביב "טופל" כחשוד תחת איום של נשק;⁴ מספר פציעות מפליטות כדורים אירעו בבתים וכן בבית ספר במרכז הארץ;⁵ צעיר נהרג בביתו מפליטת כדור מנשקו הפרטי.⁶ כל זאת בתוך שבועות ספורים בלבד מתחילת מלחמת אוקטובר.

נושא החימוש האזרחי והשלכותיו החברתיות והבריאותיות כמעט ולא נחקרו בישראל, אך ניתן ללמוד על כך משורה ארוכה של מחקרים אפידמיולוגיים שנערכו בעולם. בשנת 2016

https://twitter.com/kann_news/status/1731001947153481763 3

https://twitter.com/bar_shemur/status/1722767185108509033?z=8CnGp3jNY0xW0bLaQpmUYA 4

https://twitter.com/Bar_ShemUr/status/1731297384427086327 <https://www.kore.co.il/viewArticle/147473> 5

<https://mahalooz.co.il/archives/53455> 6

הגדירה ההסתדרות הרפואית האמריקאית את האלימות מנשק בארצות הברית כמשבר בבריאות הציבור.⁷ איגוד רופאי בריאות הציבור האמריקאי ראה בכך מגפה (Degutis & Spivak, 2021) שממדיה משתקפים בין היתר בעובדה כי בשנת 2019 עמד מספר ההרוגים מנשק פרטי בארצות הברית על יותר מ-40 אלף, 60% מהם היו בהתאבדות.⁸ למעשה, פגיעות מנשק הן היום הסיבה המובילה למוות בקרב אמריקאים (Gurrey et al., 2021).

סיכונים דומים ניכרים גם במקומות אחרים בעולם. התאבדות בכלי ירייה היא פגיעה בריאותית מובילה, שתופסת כ-70% ממקרי המוות מנשק במדינות המוגדרות מפותחות (Rawson, 2002). במדינות שיש בהן נשק פרטי בתפוצה רחבה זוהה גידול במספר מקרי הרצח, ההתאבדויות, התאונות והאלימות הביתית.

נגישות לנשק מאיימת על קבוצות חברתיות שונות באופנים ייחודיים. לדוגמה, נשים באשר הן מהוות קבוצה שאליה מכוונת אלימות. נמצא שהימצאות נשק בבית ובמשפחה מגבירה את הסיכון הישיר לרצח של בנות־זוג ובנות משפחה. ילדים ומתבגרים חשופים לפגיעות מיוחדות, וכיום נשק הוא הגורם מספר אחת למיתה של ילדים ומתבגרים בארצות הברית. בקרב קבוצה זו, החשיפה לאלימות מנשק מלווה בפגיעות פסיכולוגיות והתפתחותיות שהשפעותיהן ניכרות גם בטווח הארוך – בהתפתחות התעסוקתית והלימודית (Grossman, 2018). בישראל חלק מהמקרים לא זוכים לדיווח תקשורתי מלא, אך קיימות עדויות לפגיעות בקרב ילדים מנשק פרטי בבתיים.

ההשפעות ההרסניות של נשק על בריאות הציבור נוגעות גם לשורדי האלימות החמושה, שנותרים עם מוגבלויות ועם פגיעות נפשיות. מעבר לנפגעים הישירים ניזוקים גם בני ובנות משפחה, שכנים ועוברי אורח. אלה עלולים להיפגע כלכלית או לחוש מתח, חרדות ודיכאון, המשפיעים על בריאותם (Rawson, 2002). נשק חס נוסה להגביר את היקף ההרס של פעולות אלימות. הימצאותו מעצימה סיכונים בשל המיידיות וקלות השימוש בו, ומשום שפציעות מנשק במקרים רבים קטלניות יותר (Pinto, 2008).

<https://www.ama-assn.org/press-center/press-releases/ama-calls-gun-violence-public-health-crisis> 7

<https://www.bradyunited.org/press-releases/gun-national-suicide-prevention-month> 8

הגברת זמינות הנשק עלולה להגביר את שיעור ההתאבדות באוכלוסייה. כך קבעה המועצה למניעת אובדנות במשרד הבריאות (2023). ממחקרים בנושא בארצות הברית עולה שהסיכון להתאבדות גדל משמעותית בבתי שיש בהם נשק, ללא קשר למצב נפשי, סוציו-אקונומי, או כל משתנה אחר. מעדות שהגיעה לפרויקט "האקדח על שולחן המטבח" ידוע על מקרה שבו מתבגר ממרכז הארץ, בן 15, התאבד באמצעות כלי נשק של אביו.

אנשים עם מוגבלויות ומתמודדי נפש הם אוכלוסייה נוספת שתפוצת נשק נרחבת מציבה לה איום בריאותי ייחודי. בין השנים 2019–2023 נורו למוות תשעה מתמודדי נפש ואנשים על הספקטרום האוטיסטי (מזלי, 2023), ונוספים מקבוצה זו נפצעו. כולם נורו במרחב הציבורי בידי כוחות הביטחון ובניגוד לחוק. שלושה מבין תשעת ההרוגים היו פלסטינים ושישה יהודים. המשותף להם הוא סימונם כמסוכנים עקב שיוכם לאוכלוסיית ה"חריגים", לצד היותם בני קבוצות מוֹדָרות (מזרחים, פלסטינים ועוד). העובדה כי מיתות אלו בוצעו בידי כוחות ביטחון מעידה גם על נורמות מקצועיות פגומות ועל התנהלות פרועה של כוחות ממושיים.

החברה החרדית במדינה נתונה אף היא לאיומים ייחודיים היום. רוב רובם של הגברים החרדים שהתחמשו מאז ה-7 באוקטובר נעדרים ניסיון כלשהו בכלי ירייה. נשים חרדיות מתריעות על סכנת המוות ועל עליית הסיכון לתאונות עקב ריבוי הנשק בקרבם, המצוי בידיים נעדרות הכשרה ממשית וללא תנאי אחסון הולמים.

המרחב הציבורי והביטחון החברתי חשופים אף הם לאלימות כתוצאה מהנגישות הגוברת לנשק פרטי. מאז פרוץ המלחמה מצטברות עדויות על מקרים שבהם נחשפו מפגינים לאיומים מנשק במהלך הפגנות. במקרה אחר נשלחו הודעות טקסט עם מסר מאיים ממי שבידיהם נשק. עדויות מצטברות גם על מקרי ירי בשוגג באוטובוס ציבורי וגרימת פגיעות בקרב נוסעים.⁹

אחד האיומים על בריאות הציבור שלא נדון עדיין בהרחבה נוגע לזמינותו של נשק במרחבים רפואיים. מקרי האלימות כלפי צוותים רפואיים הפכו תופעה יומיומית במוסדות בריאות. רופאים ורופאות מעידים על החשש שנוכחות כלי ירייה בסביבה זו עלולה להסלים את המתח, להרבות מקרי אלימות, לפגוע ביכולתם להעניק טיפול, ואף לחשוף אותם לסכנת

<https://twitter.com/JoshBreiner/status/1741879285151871459> 9

מוות. ברמה המיידית יש בהשלכות קשות אלה כדי לערער את יחסי האמון החיוניים בין מטפלים למטופלים, המהווים מרכיב בלתי־נפרד מתהליכי החלמה.

יתרה מזו, התקנות לחימוש בנשק פרטי הציבו את רופאי המשפחה, גברים ונשים כאחד, ואת המערכת הרפואית כשומרי סף בתהליך הרישוי, אך הרופאים ומערכת הבריאות נעדרים לחלוטין כלים הולמים לבדיקת מסוכנותו של מבקש הרישיון. התניית הרישיון המבוקש באישור הרופא והמערכת (התניה שערכה מוטל בספק מלכתחילה) מוסיפה עוד נדבך למתח בין מטופלים למטפלים, ומעלה בתוך כך גם שאלות אתיות על מעורבות רפואית בחימוש האוכלוסייה אל מול האחריות לבריאות הציבור.¹⁰

הטבח ב־7 באוקטובר הגביר את תחושות האיום, ההפקרה וחוסר המוגנות בציבור. הכוחות שקידמו את הגברת החימוש האישי עוד לפני הטבח מנצלים תחושות אלה להפצה המונית של כלי ירייה. המתח, רגשי הזעם, הנקם והחשדנות, רווחים עדיין בציבור לצד חוויות של טראומה ואָבל. אולם חימוש אישי אינו צריך ואינו יכול לספק את ההגנה והביטחון החסרים. זהו "פתרון" שעתיד, במידה רבה של ודאות, להחמיר את הבעיה ולהציב איומים מוגברים לבריאות הציבור.

רשימת המקורות

בטשון, שירין (2023). כלים לצמצום תפוצת כלי ירייה במרחב העירוני והמקומי, מיפוי ראשוני. פרויקט אקדח על שולחן המטבח. אשה לאשה, מרכז פמיניסטי חיפה.

המועצה הלאומית למניעת אובדנות (2023). זמינות כל נשק חם והשפעתה על הסיכון האובדני. משרד הבריאות.

מזלי, רלה (2023). האקדח עדיין על השולחן. [אתר רל"א](#)

מזלי, רלה, סמדר בן נתן, ניב חכלילי, וגלית לובצקי (2017). לא נצור: נשק קל במרחב האזרחי כמה כלים וכמה פיקוח? פרויקט האקדח על שולחן המטבח.

שדמי, אראלה (2012). **ארץ מאובטחת: משטרה, שיטור והפוליטיקה של הביטחון האישי**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

10 נייר עמדה, מדיקליזציה של החימוש, אתר רל"א. <https://www.phr.org.il/the-medicalization-of-civilian-armament/>

Degutis, Linda C. & Spivak, Howard R. (eds.). (2021). Gun violence prevention: A public health approach. American Public Health Association.

Grossman, David C. (2018). Reducing youth firearm suicide risk: Evidence for opportunities. *Pediatrics* 141(3).

Gurrey, Sixstin, Hasanah McCauley, Melanie Benson, Pavithra Prabhu, Mary D. Fan, Frederick P. Rivara, ... & Ali Rowhani-Rahbar (2021). Firearm-related research articles in health sciences by funding status and type: A scoping review. *Preventive medicine reports* 24, 101–604.

Pinto, Andrew D. (2008). Engaging health professionals in advocacy against gun violence. *Medicine, Conflict and Survival* 24(4), 285–295.

Rawson, Brian (2002). Aiming for prevention: medical and public health approaches to small arms, gun violence, and injury. *Croatian medical journal* 43(4), 379–385.

ד"ר חדוה אייל, מרצה באוניברסיטת חיפה ובמכללה האקדמית תל-חי. חברה בקואליציית "האקדח על שולחן המטבח", הפועלת בתוך ארגון אשה לאשה - מרכז פמיניסטי חיפה.

דוא"ל: ehedva@gmail.com

רלה מזלי, סופרת, חוקרת עצמאית, מייסדת שותפה ורכזת קואליציית "האקדח על שולחן המטבח", הפועלת בתוך ארגון אשה לאשה - מרכז פמיניסטי חיפה.

דוא"ל: rel@inter.net.il

כתובת האתר: <http://www.relamazali.net>